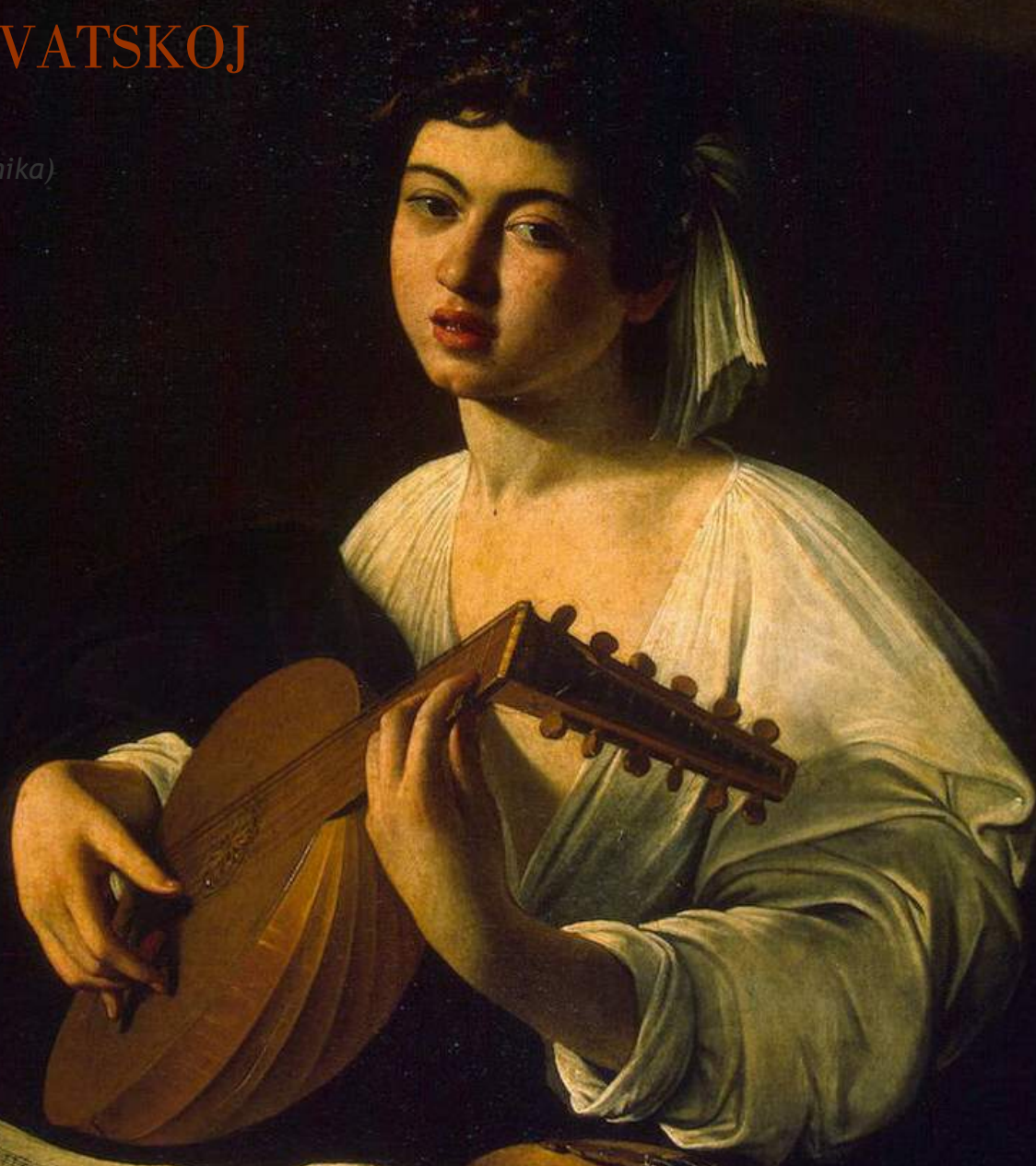

O LUTNJI I NJENIM TRAGOVIMA U HRVATSKOJ

Antun Mrzlečki

(priredeno za WAM iz opširnijeg izvornika)

Pred kraj XIX. stoljeća muzikologija je počela obraćati pozornost glazbi renesanse i baroka, a dvadesetih i tridesetih godina XX. stoljeća iz redova oduševljenih ali zatvorenih krugova rane glazbe, kojima se s vremenom pridružuju profesionalni glazbenici, muzikolozi, glazbalari i sve više ljubitelji u Njemačkoj i Engleskoj, nastaje pravi Pokret rane glazbe koji se širi i na druge zapadno-europske zemlje.

Stara su se djela nastojala izvoditi što vjernije prema interpretacijskim uvjetima epohe njihova nastanka, među ostalim, na replikama glazbala koja su u pala u zaborav, a glazbalari i industrija otkrili su novo tržište. Tada je otkrivena blokflauta, *viola da gamba*, čembalo, lutnja, cink, *krummhorn* itd. U početku je u graditeljstvu starih glazbala bilo i pogrešnih razvoja kao npr. lutnjo-gitara ili lutara (engl. *Lutar*, njem. *Lautarre*), glazbalo s korpusom lutnje, a ožičenjem, vratom, mehanikom i ugodbom gitare. Trebalo je vremena i istraživanja dok su se glazbalari sve više usavršili i počeli izrađivati vjerne i kvalitetne replike starih glazbala. U velikom taboru gitarista i gitarističkih udruga su i svirači lutnjo-gitare iz kojih će se kasnije regrutirati budući lutnjisti koji zahtijevaju jedan ozbiljniji pristup interpretaciji lutnjističke glazbe. Izdvojimo samo neke najznačajnije: Hans Dagobert Bruger (1894.-1932.) prihvatio se lutnje i 1921. godine objavio

transkripcije Bachovih djela za lutnju iz kojih je tada najpoznatiji gitarist Andrés Segovia (1893.-1978.) počeo izvoditi pojedine stavke. Prije Brugera i Segovije već je španjolski gitarist i skladatelj gitare Francisco Tárrega (1852.-1909.) nastojao podignuti vrijednost repertoara za gitaru transkripcijama "velikih": Bacha, Mozarta, Beethovena i Chopina, prema ukusu XIX. stoljeća.

Međutim, veliki međunarodni zamah s lutnjom dogodio se tek šezdesetih i sedamdesetih godina XX. stoljeća kada se na Zapadu otvara sve više odjela rane glazbe na glazbenim akademijama i lutnjističkih društva sa svojim časopisima i kada se sve više glazbalara specijalizira za povijesna glazbala. Od tada dolazi i do bitnog kvalitativnog pomaka općenito u glazbalarstvu starih glazbala. O lutnji i njenoj glazbi iz razdoblja renesanse i baroka do kraja XVIII. stoljeća današnjim spoznajama i znanjem imamo cjelokupnu sliku, no što se dalje ide u prošlost, to nerazvidnije postaje stanje izvora. Rekonstrukcija i cjelokupno stanje kod srednjovjekovne lutnje znatno su zahtjevniji, a glazbalari danas prema ikonografiji izrađuju i srednjovjekovne lutnje.

Prema svim povijesnim izvorima i opisima lutnje od 1500. godine nadalje (kao *the noble lute, ein vornehmliches Instrument...*), njezinog društvenog statusa, uloge u povijesti glazbe i organologije lutnja se i danas u suvremenim zapadnim leksikonima o glazbalima označuje kao najotmjenije trzalačko glazbalo s pisanim i tiskanim repertoarom od XV. do kraja XVIII. stoljeća. Ne postoji samo jedan

"standardni" tip lutnje nego je riječ o različitim tipovima lutnja: srednjovjekovna, renesansna i barokna lutnja, teorbirana lutnja, teorba, kitaron, *arciliuto* i *liuto attiorbato* tako da je termin lutnja zapravo zbirna imenica za niz instrumenata. Tipično obilježje lutnje jest njezin "prelomljeni" vrat, osim kod velikih lutnji koje imaju ravni ili "labuđi" vrat. U XV. stoljeću dolazi i do izuma njezine vlastite notacije, *tabulature*, (njemačke, talijanske i francuske) i promjene tehnike sviranja trzalicom u srednjem vijeku ka sviranju prstima krajem XV. stoljeća. Prva tiskana stranica instrumentalne glazbe u povijesti europske glazbe uopće stranica je lutnjističke *tabulature*, intabulacija (preradba) Josquinovog moteta "Ave Maria" iz zbirke "Intavolatura de lauto, il libro primo" Francesca Spinacina, tiskana u Veneciji 1507. godine u radionici Ottaviana Petruccija s kojim je profesionalno bio povezan jedan od najranijih hrvatskih skladatelja, lutnjist Franciscus Bossinensis - Franjo Bosanac. Tijekom sljedećih stoljeća lutnja zadržava svoj "primat", a svoj posljednji procvat doživljava u Njemačkoj, Austriji i Češkoj u XVIII. stoljeću, da bi potom pala u zaborav.

S renesansom i humanizmom te pokretom *Ars nova* iz Italije je k nama u Istru i Dalmaciju stigla i lutnja ili leut kako ju se tada nazivalo. Iz starijih razdoblja postoji sačuvana dokumentacija o prisutnosti lutnje na tlu hrvatskih zemalja i za naše je prilike relativno bogata, osobito likovni izvori. No što se tiče samih svirača lutnje, kod nas je dokumentacija oskudna, a sačuvane glazbe za lutnju nema.

U Dubrovniku je leut već u prvoj polovici XV. stoljeća imao svoje mjesto u praksi i pedagogiji dubrovačke kulture kao popularno glazbalo građanstva i plemstva. Arhivska dokumentacija u Dubrovniku svjedoči o sviračima lutnje. Prvi uopće poznati svirač lutnje (i harfe) je Georgius ab Arpa iz Dubrovnika - zapis iz 1423. godine, a spominje se u svojstvu i zvanju *magister sonator (svirač) de liuto et arpa*. Glazbalo se u to vrijeme sviralo još trzalicom i imalo četiri para struna. Iz dokumentacije saznajemo i da je godine 1466. lutnjist Marin Stojach svoj novi leut ostavio Ratku di Braiai. Dana 5. listopada 1503. godine spominju se lutnjisti Mighelco Lautarius i Pether Textor lautar, sin lautara Stoiaza (Stojca). Iz zapisa doznajemo i da 1506. godine lutnja već ima šest pari struna. Benediktinac Mavro Vetranović pak izvješćuje o dubrovačkom instrumentariju u ono vrijeme, a lutnju spominje na prvom mjestu, što navodi na zaključak da je bila najpopularnije glazbalo, kao i u ostaloj Europi u to vrijeme.

Budući da lutnja spada u tiha glazbala, svirala se u ansamblima s tihim glazbalima prateći plesove i igre mladih plemića prema modi vremena. Pratila je i pjevanje kod obiteljskih slavlja, kod različitih razonoda građana, priredaba plemića u palačama ili po ljetnikovcima, svirala se za vlastito uzdizanje i odmor duha, pratila ljubavne pjesme pod prozorima mladih Dubrovkinja. Posebnosti mentaliteta, melosa, kolorita i lokalnog karaktera repertoara odrazile su se vjerojatno glazbeno i kod nas.

Posebno mjesto leut je zauzeo i u dalmatinskoj, osobito dubrovačkoj renesansnoj književnosti. Leut navode Ranjina, Džore Držić, Nalješković, Gradić i Baraković, a leutaško-petrarkistička lirika pjevala uz lutnju u akademijama humanista i njihovim kružocima. Takvo pjevanje uz lutnju - sjedinjenje poezije i glazbe imalo je posebnu komunikativnu i socijalnu funkciju. No, nažalost, ništa od te glazbe nije ostalo sačuvano.

U Splitu je pjevanje uz lutnju očito bilo toliko popularno, ne samo među omladinom i humanistima, da postoji čak zabilješka iz konstitucija splitskog nadbiskupa Andrije II. Corneliusa iz 1535. godine gdje on splitskim svećenicima naređuje da noću *"ne pjevaju s leutima i ostalim glazbalima ljubavne pjesme"*. Slično zamjera svojim sugrađanima i književnik Marko Marulić (1450.-1524.), koji ih prekora što noću *"... pojeć hode, u leutu zvoneći..."*. Iz rečenog je vidljivo da je lutnja u to vrijeme kod nas bila popularna slično kao danas gitara.

U prve hrvatske skladatelje ubraja se već spomenuti Franciscus Bossinensis - Franjo iz Bosne, lutnjist, rođen oko godine 1490. u Bosni. Živio je i radio u Veneciji u tiskari muzikalija Ottaviana Petruccija, prvog tiskara muzikalija, gdje je objavio svoju dvosveščanu zbirku "Tenori e contrabassi intabulati col sopran in canto figurato per cantar e sonar col lauto" (Venecija, 1509.). Činjenica da je angažiran kod tada čuvenog Petruccija u samom središtu europske glazbene kulture navodi na zaključak da je morao biti dobro glazbeno obrazovan i vrlo stručan.

Talijanski muzikolog Franco Colussi otkrio je unikatno sačuvanu glazbenu tiskovinu u kojoj se pojavljuje ime Francesco Sagabria - Franjo iz Zagreba. Tako je Francesco Sagabria najraniji poznati glazbenik, rodom ili podrijetlom iz sjeverne Hrvatske, za kojeg možemo pretpostaviti da se bavio skladanjem.

U Hrvatskoj je lutnja u novije vrijeme postala rijetko glazbalo koje se čak zamjenjuje s mandolinom kao na Karasovoj slici "Rimljanka s lutnjom". Prvi "novi" poznavatelji lutnje u nas - početkom 1970-ih godina, su Alojzije Seder i Darko Petrinjak, koji je u Londonu osim gitare diplomirao i lutnju, a u Splitu Mario Peručić. Seder i Peručić su osim toga i graditelj lutnja. No dvojica naših mlađih lutnjista Edin Karamazov i Igor Paro diplomirali su na čuvenoj Scholi Cantorum Basiliensis kod Hopkinsona Smitha i stekli svjetsku slavu. U međuvremenu su i na Varaždinskim baroknim večerima barokna lutnja, teorba i barokna gitara konačno pronašle svoje mjesto.

Za kraj istaknimo da, tko je jednom ušao u tajanstven svijet lutnje, taj počinje shvaćati zašto je lutnja nekada uživala tako veliko poštovanje, opjevana u poeziji europskih naroda kao nijedno drugo glazbalo i zašto je zadobila atribut otmjena. U današnjem svijetu buke, zatupljenih u osjetila i stalnoj užurbanoj potrazi čovjeka XXI. stoljeća za novim senzibilitetom profinjena glazba lutnje oplemenjuje i predstavlja jedan od kulturoloških modela europske identifikacije i povezanosti.